

I. DEVLET KURAMLARI

Bu bilimsel inceleme devleti hukuksal-sosyolojik açıdan değil, yalnızca sosyolojik açıdan ele almaktadır ve anladığımız kadar sosyolojik bakış açısı, hem bir tarih felsefesini hem de bir ekonomi kuramını içerir. Amacımız devletin gelişmesini, sosyolojik-psikolojik kökenlerinden alıp, çağdaş anayasal biçimine kadar getirerek izlemektir; bundan sonra da, devletin gelecekteki gelişmesi hakkında sağlam temellere dayanan bir tanı, tahmin sunmaya çalışacağız. Devletin yalnızca özsel varlığını izleyip inceleyeceğimiz için, onun uluslararası ya da ulusal yaşamda aldığı biçimin temelindeki hukukun dışı vurulmuş görünüşleriyle ilgilenmemiz de gerekmeyecek. Kısacası bu çalışma, devletin gelişmesi felsefesine bir katkıdır; ama burada genel biçimiyle izlediğimiz gelişme yasası, aynı zamanda çağdaş devletin, tüm biçimlerinde görülen toplumsal sorunlarıyla da ilgilidir.

Kafamızda böyle sınırları belirlemiş bir yaklaşım bulunduğuna göre, tüm benimsenmiş kamu hukuku öğretilerini bir yana bırakarak yola çıkabiliriz. Devlet hakkındaki alışlagelen kuramların şöyle bir gözden geçirilmesi bile, bunların, devletin oluşumunu, özünü ve amacını açıklama yolunda hiçbir şey getirmediğini göstermeye yeter. Bu kuramlarda, düşünülebilecek her türlü uç noktalar arasında bulunabilecek tüm anlayış farkları yansıtılmaktadır. Rousseau, devleti bir toplum sözleşmesinden türetirken, Carey, devletin kökeninde bir soyguncu çetesinin yattığını söyler. Platon ve Karl Marx'ın izleyicileri, devlete tüm siyasal ve ekonomik konularda vatandaşlar üzerinde mutlak bir efendilik yükleyerek, devleti her şeye gücü yeten bir varlık olarak görürler; Platon bu yolda, devletin cinsel ilişkileri düzenlemesini isteyecek kadar ileri gider. Öte yandan Manchester okulu, liberalizmin ve en uç noktasına kayarak, devleti "jandarma devleti" düzeyine indirgemek isteyecek ve böylece mantıksal düzeyde, sonunda devleti ortadan kaldırması

gereken bir bilimsel anarşizmi de doğurabilecektir. Bu çeşitli ve birbirine zıt görüşlerden yararlanarak, ne belli bir ilkeye ulaşmak ne de devletin özü hakkında doyurucu bir anlayış ortaya koymak olanağı vardır.

Söz konusu kuramlar arasındaki uzlaştırılamayacak kadar büyük farklılıkların nedeni, alışlagelen kuramların hiçbirinin devleti sosyolojik bakış açısından incelememiş olmasıyla, kolaylıkla açıklanabilir. Gerçekten, devlet tüm tarih boyunca görülen genel bir olgudur ve devletin doğası ancak, evrensel tarihin [dünya tarihinin] geniş ve kapsamlı bir biçimde incelenmesiyle açıkça ortaya konabilir. Bilimlerin “kral yolu” olan sosyoloji dışında hiçbir devlet incelemesi böyle bir yolu izlemiş değildir. Sosyolojik devlet anlayışından önceki kuramların tümü “sınıf kuramları”, yani belli sınıflara özgü kuramlar olmuşlardır. Bizim araştırmalarımızdan çıkması beklenebilecek bir sonuç, geçmişte ve günümüzde bir devletin bir sınıf devleti, geçmişte ve günümüzde her devlet kuramının bir sınıf kuramı olduğudur.

Devlet kavramının temelde hangi nitelikleri içerdiği sorusunun yanıtı ancak, geçmişin ve günümüzün devletlerinin, yapılabilirse tümünün, ortak özellikleri bakımından incelenmesiyle bulunabilir. Büyük, küçük, sıkı merkezîyetçi ya da gevşek örgütlü; monarşik, aristokratik, plütokratik ve demokratik devletler bulunabileceğine göre, bu devletlerin hakları, farklı ırklardan, farklı renklerden olabileceklerine ve uygar ya da daha az uygar, yaşamlarını tarımdan, sanayiden ya da ticaretten kazanan insanlar biçiminde görülebileceklerine göre; devletin özünü, üzerinde kurulduğu toplumların genişliğinde, ülkesi ve uyrukları üzerindeki zorlayıcı gücünün niteliğinde, anayasasında ya da kültürel ve teknolojik düzeyinde bulamayacağımız açıktır.

Eski devlet felsefesi kuramları, böyle kapsamlı bir soyutlamaya ulaşmaya çalışmışlar ve devletin özünü, bugün de herkese öğretildiği gibi, “koruyucu kurum” olmasından bulmuşlardı. Dışarıya karşı sınırların korunması, içeride ise, hukuk düzeninin korunup sürdürülmesi, devletin “ratio

fiendi et essendi”si olarak görülmüştür. Grotius, “devlet, üyelerini bir hukuk düzeni içinde korumak ve onların çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla oluşturulan, özgür insanların yetkinleştirilmiş bir birliğidir” derken bunu anlatmak istiyordu. Bu görüş, içinde gerçek payı bulunmakla birlikte, gerçeğin tümünü içermekten uzaktır: Geçmişteki ve günümüzdeki devlet, devlet adı verilebilecek her kuruluş, özellikle de yüksek gelişme aşamalarına ulaşmış, güç, büyüklük ve zenginlik bakımından dünya tarihinde bir yeri olan her devlet, bir sınıf devleti ola gelmiştir.*

Bizim çalışmamız, devletin bu yönünün onun en belirleyici özelliğini oluşturduğun, devletin ortaya çıkışının ve özünün yalnızca bu en önemli niteliğinden yola çıkılarak kavranabileceğini gösterecek. Gene göreceğiz ki, devletin dışarıya karşı ve ülke içinde yerine getirdiği “koruma” işlevi, üst sınıflardan devraldığı, onların tahakküm etme ve gelir elde etme haklarını korumaya yönelik bir görevi olup, bu niteliği, bir sınıf devleti olma niteliğinden sonra gelir. Devlet, koruma işlevini gerçekleştirmek amacıyla oluşmaz; tersine, devlet daha önce vardı, koruma işlevi devletin bir amacı olarak sonradan ortaya çıkar.

Öyleyse, devletin ne olduğuna ilişkin “sınıf kuramları”na [sınıfsal bakış açısının ürünü olan kuramlara] kısaca bir göz atarak önce devletin “ne olmadığını” görelim.

Devlet, ne Platon’un dediği gibi “birlikte yaşama zorunluluğu”ndan doğmuştur, ne de Aristoteles’in buna karşı ileri sürdüğü gibi “doğal bir oluşum”dur. Ancillon’un ileri sürdüğü, devletin “dille aynı kökenden kaynaklandığı” görüşü ise, kesinlikle doğru değildir. Ancillon’a göre, “diller nasıl insanların duygu ve düşüncelerini paylaşma gereksinimlerinden ve bu yoldaki yeteneklerinden doğmuş iseler, devletler de işte böyle bir gereksinimden ve toplumsallık güdüsünden doğmuşlardır”. Devlet, Bodin’in dediği gibi, “birçok ailenin ve onların ortaklaşa sahip oldukları şeyle-

* İşleyiş ve varoluş nedeni (ç.n.).

rin, egemen güç tarafından hukuksal yönetimi” de değildir. Devlet, Hobbes’un ve birçok ardının ileri sürdüğü gibi, “herkesin herkese karşı savaşı”nı sona erdirmek için ortaya çıkmadığı gibi, Rousseau, Grotius, Spinoza ve Locke’un herkesi inandırmaya çalıştıkları biçimde, bir “toplum sözleşmesi” ürünü de sayılamaz. Devlet belki, Fichte’nin iddia ettiği gibi, “ulus içindeki ‘saf insanca olanın’ sonsuza dek gelişmesi yüce amacının bir aracı”dır, ama kesinlikle böyle bir amaç için doğmadığı gibi, varlığını da böyle bir amaç yolunda sürdürmez. Devlet ne Schelling’in dediği gibi “mutlak olan”dır, ne de Hegel’in parlak ve açık bir biçimde belirttiği gibi “ahlâkî idenin gerçekleşmesi, besbelli ve kendisi için belirgin olan, kendini düşünen, bilen ve bildiğini gerçekleştiren tözel irade olarak ahlâksal tin”dir. Stahl’ın, devleti “insan topluluğunun ahlâkî imparatorluğu” ve “derinlemesine bakılınca tanrısal bir kurum” olarak tanımlayan düşüncelerine de katılamayacağız. Ne de, “ortada bir hukuk toplumu yoksa, devlet de yoktur” diyen Marcus Tullius Cicero’ya ve “devletin oluşumunu bir tür hukuksal ürün, hukuksal üretimin en üst biçimi” olarak tanımlayan von Savigny’ye katılacağız. Bluntschli de benzer bir biçimde devleti “halkın kişiliği” olarak görür ve böylece toplumu, devleti ya da bunların herhangi bir bileşimini “üst organizma” olarak kabul eden kuramcıların başını çekmiş olur. Bu görüş en azından, devletin, ara halkalar olan kandaş örgüt, klan ve kabile aracılığıyla aileden doğduğunu ileri süren Sir Henry Maine’in savı kadar dayanaktan yoksundur. Devlet, hukukçu Jellinek’in sandığı gibi bir “korporatif birlik” de değildir. “Sonunda, kuvvet kullanmaya tekellerine geçirerek gelişen ve siyasal erk tarafından yapılan yağmaları başlatan belli başlı krallıkların ortaya çıktığı görülebilecektir”* diyen yaşlı Böhmer gerçeğe yaklaşmıştır; ama, devleti hal-

kın efendisi durumuna gelmiş bir haydut çetesinin kurduğu bir şey olarak gören Carey, yanlış yolda yürümektedir. Bu tür açıklamaların bazılarında az çok gerçek payı bulunmakla birlikte, hiçbiri geçeceği tam olarak kapsamamakta, çoğunluğu ise, tümüyle yanlış yansıtmaktadır.*

Bir sınıf kuramı, ister istemez, incelemenin ve aklın ulaştığı bir sonuç değil, isteklerin ve iradenin bir yan ürünüdür. Kanıtları, gerçeği ortaya çıkarmak için değil, maddi çıkarları kollama yarışında kullanılacak silahlar olarak ortaya atılır. Bu nedenle vardığı sonuç, bilim değil, bilimsizlik (cahillik) olur. Devletin ne olduğunu kavrarsak, devletle ilgili kuramların niçin öyle olduklarını da gerçekten kavrayabiliriz. Ama bunun tersi, devlet kuramlarının kavranmasıyla devletin de kavranabileceği söylenemez; devlet hakkındaki kuramların kavranması, devletin özü hakkında hiçbir ipucu vermez.

Devletin kökeni ve özü hakkında egemen anlayışın, özellikle de üniversite öğretiminde ağır basan görüşün, birazdan açıklayacağımız anlayış olduğu söylenebilir. Bu, pek çok saldırılara uğramış olmasına karşın, hâlâ benimsenen bir anlayış olarak görünmektedir.

Devletin, insanın toplumsal yaşamının, insanların içine doğa tarafından yerleştirilen toplumsallık içgüdüsünden doğan bir örgütü olduğu (Stoacı öğretilerde) söylenir; ya da devletin, “herkesin herkese karşı savaşı” durumuna bir son verme yolunda ve örgütlü çabalara karşı çıkan vahşi insanı, ilerleme şevkiyle fıskıran tüm filizleri kıran toplumsal yaşam düşmanı bir savaşım yerine, barışçı bir topluluk yaşamına zorlama yolunda duyulan, karşı konmaz bir itinin sonucu olarak doğduğu (Epikuroscu öğretilerde) ileri sürülür. Birbirleriyle uzlaştırılmalarının olanaksızlığı apaçık görülen bu iki kavram, teolojik akıl yürütme yöntemine ve *Kitabı*

* Böhmer’in bu cümlesiyle Cicero’nun yukarıdaki cümlesi, Almanca metnin içinde Latince özgün biçimleriyle verilmiştir. Sırasıyla: “denique regnorum praecipuorum ortus et incrementa perlustrans virn et latrocinia potentiae initia fuisse apparebit”; “quid est enim civitas nisi juris societas?” (ç.n.).

* İtalic harflerle dizilen bu satırlar, yazarın Almanca baskıya önsözünde de belirttiği gibi, daha önceki Almanca baskılarında bulunmayan (dolayısıyla onlardan yapılmış İngilizce baskıda da olmayan) büyük “Devlet”te gözden geçirilip eleştirdiği siyasal kuramlarla ilgili görüşlerinin çok kısa bir özeti (ç.n.).

Mukaddes'e duyulan inanca dayandırılan bir anlayışla, başlangıçta, doğası gereği toplumsal bir yaratık olan insanın, ilk günah olan Kabil'in kardeşini öldürmesi ve Babil Kulesi'nin göklere doğru yükseltilerek Tanrı karşısındaki sınırlarını aşması nedeni ile sayısız kabilelere bölündüğü; bir devlet olarak barışçı bir biçimde birleşmelerine dek insanların birbirleriyle amansızca savaşacakları biçiminde birleştirilerek geliştirildi.

Bu hiçbir biçimde aklın kabul edebileceği bir görüş değildir, çünkü bir sınıfın mantıksal kavramlarını, bu kavramlardan türetilen kavram türleriyle karıştırmaktadır. Devletin, örgütlü siyasal tutunumun (kohezyonun) *tek* biçimi olduğu kabul edildikten sonra, aynı zamanda (öteki biçimlerinden farklı) *kendine özgü* niteliklere sahip olduğu söylenmektedir. Tarihte her devlet bir *sınıf devleti idi*, zamanımızda her devlet bir *sınıf devletidir*; ya rütbe, mertebe ya da mülk farklılıklarına dayanan üst ve alt toplumsal gruplardan oluşan bir hiyerarşidir. Bu olguya "devlet" denmelidir. Tarihin konusu işte bu tür bir örgüttür.

Bu nedenle, aralarındaki farklılıkları belirtecek sınıflandırmalara gitmeden, siyasal örgütlenmenin kendileri için aynı terimi kullandığımız tüm türlerinin hiçbir zaman sınıf devleti dışında bir biçim almadıklarını, ya da sınıf devleti biçiminin kavranabilir tek biçim olduğunu söylerken yanılmış olmasak gerek. Hiç değilse, herhangi bir siyasal örgütün, başlangıçta üst ve alt ekonomik sınıflardan oluşan bir yönetim biçimi göstermiş olmasa bile, gelişmenin zorunlu yasalarına uymaktan kaçınamayacağı için, sonunda tarihin sınıflı biçimine dönüşmesi gerekeceğini göstermeye yetecek kanıtlar ileri sürülebilir. Böyle kanıtlar ortaya konmuş olsaydı, bu siyasal birliğin, çeşitli gelişme aşamalarından, yani sınıf ayrımının daha bulunmadığı hazırlık aşaması ile sınıf farklılığının tam olarak geliştiği olgunluk aşamalarından geçerek farklılaşan tek bir biçiminin bulunduğu görülecekti.

Devlet felsefesiyle uğraşan önceki bilginler bu sorunun pek bilincinde değildir. Gerek duyulan kanıtı, gelişmenin

içkin eğilimi nedeniyle her siyasal örgütün yavaş yavaş ve zorunlu olarak bir sınıf devleti durumuna geleceği biçiminde bir düşünceyle karşılamaya çalıştılar. Dinsel hukuk filozofları, bu kuramı doğal hukuk filozoflarına devrettiler. Onlardan da Rousseau'nun aracılığıyla economicilere geçerek öğretilerinin bir parçası oldu. Bugün bile bu kuram, economicilerin görüşlerini yönlendirip, onları gerçek olgulardan uzaklaştırmaktadır.

Bu sözde kanıt, bir "ilkel birikim" kuramına, yani toprak ya da taşınır mülk biçimindeki ilk zenginliklerin salt ekonomik güçler yoluyla sağlandığı görüşüne, Karl Marx'ın haklı olarak "peri masalı" diye alaya aldığı bir kurama dayanır. Bu kuramın izlediği mantık aşağı yukarı şöyledir:

Bir yerlerde, uzak, verimli bir ülkede, birbirlerine eşit konumda (statüde) bir avuç özgür insan, birbirlerini karşılıklı olarak korumak için bir birlik kurarlar. Bu insanlar yavaş yavaş ayrı mülkiyet sınıfları oluşturacak biçimde farklılaşırlar. Gücü kuvveti, bilgelik derecesi ve tutumluluk, çalışkanlık ve ihtiyatlılık yetenekleri yüksek olanlar, yavaş yavaş, öteki zenginliklere temel oluşturacak kadar taşınır ya da taşınmaz mülke sahip olurken; aptallar, çalışmaları daha az verimli olanlar, özensiz davrananlar ve savurganlar ya da kâr karşılığında, üretici mülklerini hali vakti yerinde olmayanlara kiralarlar. Böylece bu kimseler gittikçe daha fazla zenginleşirlerken, ötekiler hep yoksul olarak kalırlar. Mülkiyetteki bu farklılıklar yavaş yavaş toplumsal sınıf farklılıklarına yol açar; kendilerini kamu işlerine adanmaları için ve kendilerince yürütülen yasaları kendi çıkarlarına çevirmeleri için gerekli zamana ve olanaklara sahip oldukları için, zenginler her yerde üstünlük kazanırlar. Böylece zamanla bir yöneten ve mülk sahibi sınıf ile, mülk sahibi olmayan bir proletarya sınıfı ortaya çıkar. İnsanın gördüğü ve bildiği her türlü toplulukta her zaman güçlü insanların yanı sıra güçsüzler, zekilerin yanı sıra aptallar, ihtiyatlıların yanı sıra savurgan insanlar bulunacağı için, özgür ve eşit insan-

lardan oluşan ilkel devlet, gelişmenin içkin yasaı dolayısıyla bir sınıf devleti durumuna gelir.

Bu açıklama oldukça akla yakın ve günlük deneyimlerimize uygun görünür. Alt sınıfın yetenekli bir üyesinin çevresinden daha yüksek basamaklara yükselmesi ve hatta üst sınıf içinde önde gelen bir konuma ulaşması ender görülen bir şey olmadığı gibi, bunun tersine, yüksek grubun miras-yedi, savurgan ya da zayıf bir üyesinin, “sınıfını yitirip” proletarya arasına düşmesi de ender görülen bir durum değildir.

Bununla birlikte bu kuramın tümü son derece yanıltıcıdır; bir “peri masalı”dır; yani üst sınıfların ayrıcalıklarını haklı göstererek için kullanılan bir “sınıf kuramı”dır. Sınıf devleti hiçbir zaman böyle doğmamıştır ve hiçbir zaman böyle doğmuş olamaz. Tarih böyle doğmadığını gösterir ve ekonomi de tümdengelimci bir yolla, mutlak, matematik ve bağlayıcı bir tanıklıkla, böyle doğmuş olmayacağını gösterir. Dört işlem aritmetiğiyle çözülebilecek basit bir problem bile, ilk birikim varsayımının tümüyle yanlış olduğunu ve bu varsayımın sınıflı devletin gelişmesiyle ilişkisinin bulunmadığını gösterir.

Bu konuda şöyle bir kanıtlamaya gidilebilir: Doğal hukuku ve benzeri görüşleri savunan tüm düşünürler, oybirliğiyle, akar sahibi (gelir sahibi) sınıflarla herhangi bir geliri olmayan sınıfların, ancak tüm verimli toprakların insanlarca işgal edilmesinden sonra doğabileceğini ileri sürmüşlerdir. Turgot, insanlar işgal edilmemiş topraklara sahip olma yolunda bol bol olanaklara sahip oldukları sürece “hiç kimse bir başkasının hizmetine girmeyi düşünmeyecektir” der; buna “hiç değilse, ipoteksiz ve yeterince geniş bir mülk üzerinde çalışan bağımsız köylünün kazancından daha yüksek olmayan bir ücretle çalışmak istemeyecektir” sözlerini ekleyebiliriz; öte yandan, ekilip biçilecek ya da sahip olunacak, sahihsiz toprak bulunduğu sürece, toprak üzerinde ipotek koymanın olanağı yoktur. Kimse bir karşılık ödenmeden sahip olunabilecek bir şeyi kiralamaya kalkmayacağı için,

kolaylıkla elde edilebilecek böyle şeylerin ipotek edilmele-rini gerektirecek bir değerleri de yoktur.

Bu yüzden, doğal hukuk filozofları, başlangıçta fazla olmayan nüfusun doğal artışının hızını göz önüne alarak, yeryüzündeki tüm toprakların işgal edilmesinin oldukça erken bir tarihte gerçekleşmiş olacağını düşündüler. Bu işgalin yaşadıkları tarihlerden -onsekizinci yüzyıldan- çok uzun yüzyıllar öncesinde olup bittiği görüşündeydiler ve buradan giderek çıkarsadıkları cılız bir düşünceyle, toplumlarında görülen sınıflaşmaların geçmişin çok uzak bir tarihinde ortaya çıktığını düşündükleri koşullardan doğduğu sonucuna vardılar. Ama bunun gerçekten böyle olup olmadığını araştırmak hiçbir zaman akıllarından geçmedi ve birkaçı dışında, sosyologların, tarihçilerin, economicilerin çoğu da bu yanlış düşünceyi onlardan alarak benimsediler. Ancak çok yakın bir tarihte benim ileri sürdüğüm rakamların doğruluğu anlaşıldı ve bu rakamlar gerçekten şaşırtıcıydı.*

Ilıman kuşakta ortalama verimlilikteki toprakların ne kadar olduğun aşığı yukarı doğru olarak saptayabiliriz. Aynı zamanda, ne kadar toprağın bir köylü ailesinin rahatlık içinde yaşamasını sağlamaya yeteceğini, ya da böyle ailelerden kaç tanesinin, dışarıdan yardım almalarına veya çiftlik hizmetçileri kullanmalarına gerek kalmadan kendi güçleriyle bu toprakları işleyebileceklerini bulabiliriz. Barbar göçleri sırasında (İ.S. 350-750 arasında) her bir sağlıklı insana düşen toprak parçası, dördü bir hektar tutan “morgen” hesabı üzerinden, ortalama verimlilikteki topraklarda otuz morgen, çok iyi topraklarda yalnızca on-on beş morgen idi. Toprağın en azından üçte biri, bazen yarısı, her yıl ekilmeden [nadasa] bırakılıyordu. Geride kalan on beş-yirmi morgen toprak, bu çocuk fabrikası gibi çalışan Cermenlerin büyük ailelerinin dev gibi iri insanlarını bile besleyip semirtmeye yetiyordu. Üstelik bu sonuç bir günlük üretici kapasitenin en azından

* Franz Oppenheimer, *Theorie der reinen und politischen Ökonomie*, Berlin, 1912 (İngilizce'ye çevirenin notu).

yarısının yitirilmesine yol açan ilkel bir teknikle sağlanabiliyordu. Çağımızda otuz morgen toprağın ortalama bir çiftçi ailesini beslemeye yeteceğini düşünelim. Bu, kimsenin yetersiz bulamayacağı büyüklükte bir toprak parçasıdır. Günümüzün nüfusça kalabalık Almanya'sında otuz dört milyon hektar tarım toprağı bulunmaktadır. Tarım işçilerini ve onların aile üyelerini de içine alacak biçimde tarım nüfusu, on yedi milyona varır; böylece bir ailenin beş kişiden oluştuğunu ve çiftlik topraklarının eşit bölüşüldüğünü düşünerek, her aileye on hektar toprak düşecektir. Bir başka deyişle, günümüzün Almanya'sında bile, doğal hukuk yandaşlarının kuramlarına göre sınıf farklılaşmasının başlayacağı noktaya ulaşmış değildir.

Aynı hesap daha seyrek nüfuslu ülkelere, örneğin Tuna ülkelerine, Türkiye'ye, Macaristan'a Rusya'ya uygulanınca, çok daha şaşırtıcı sonuçlarla karşılaşılacaktır. Gerçekten, yeryüzünde bugün, yetmiş üç milyar iki yüz milyon hektar toprak vardır. Bu rakam, yeryüzünde yaşayan (yalnız çiftçilerin değil) her meslekten bir milyar sekiz yüz milyon insan sayısına bölününce, beş kişiden oluşan her ailenin eline otuz morgen toprak düştükten sonra, *geride gezegenimizin üçte ikisi işgal edilmemiş olarak kalacaktır.*

Dolayısıyla çalışan mülksüz sınıfın çoğalmasıyla, salt ekonomik nedenler sınıfların farklılaşmasına yol açıyorsa, bu farklılaşmanın başlayacağı zamana daha varılmamış olacaktı; ve toprak sahipliğinin toprakta doğal bir kıtlığa yol açacağı kritik nokta, geleceğin görünmeyecek kadar uzak bir tarihte, belki de hiçbir zaman ulaşılamayacak bir gelecekte olacaktı.

Ama gerçeğe baktığımız zaman, dünyanın her yerinde, hatta nüfusun günümüzdekinde çok daha seyrek olduğu yüzyıllarda bile, üstte mülk sahibi sınıfın, altta mülksüz, sıkıntı içinde yaşayan sınıfın bulunduğu bir "sınıf devleti" ile karşılaşırız. Sınıf devletinin ancak verimli toprakların tümüyle işgal edildiği zaman ortaya çıkabildiği doğrudur; günümüzde bile, tüm toprakların "ekonomik" olarak işgal

edilmediklerini gösterdiğim anımsanırsa, bu, toprakların daha önceden "siyasal" olarak işgal edildiği anlamına gelir. Toprağın "doğal kıtlık" noktasına varılmadığına göre, söz konusu kıtlık "hukuksal" bir kıtlıktır. Yani toprak daha önceden uyruk yönetici bir sınıf tarafından işgal edilmiş olup, onların buralara yerleşmeleri önlenmiştir. Bu yüzden devlet, bir sınıf devleti olarak, fetih ve boyun eğdirme dışında bir yolla ortaya çıkmış olamaz.

İyi bilinen tarihsel olgular da, ilerideki satırlarda açıklanacak nedenlerle, "devletin sosyolojik kavramı" adı verilen bu görüşü, bol bol desteklemektedir. Gene de çağdaş tarihçiler, savaşa tek bir devlet olarak birleşen söz konusu iki grubun, böyle bir savaşa birleştikleri tarihten önce ayrı ayrı birer "devlet" oluşturdukları düşüncesiyle bu görüşü kabul etmemektedirler.

Elimizde bunun tersini gösterecek bir tarihsel kanıtlama yöntemi bulunmadığına ve insan tarihinin başlangıçları bilinmediğine göre, tümdengelimci yöntem olmasaydı, "kanıtlanmamış" bir yargıya varmaktan başka bir şey yapmamış olacaktık; ama tümdengelimci yöntem, devletin, tarihin gösterdiği gibi sınıf devletinin, savaşçı bir boyun eğdirme dışında bir yolla doğmuş olamayacağını mutlak bir kesinlikle ortaya koymuştur. Kanıtların çokluğu, yaptığımız basit hesabın herhangi bir başka sonuca varılmasına olanak vermediğini göstermektedir.

Sosyolojik Devlet Kavramı

İlk çıkışında devletin salt sosyolojik olan kavramına, ekonomik boyutu da ekledim ve onu şöyle formüleştirdim.

Sosyolojik bir kavram olarak devlet nedir? *Devlet sözcüğünün geçmişi, bu soruyu yanıtlamaktadır. Sözcük, Rönesans dönemi İtalyası'ndan gelmekte ve iktidarı kuvvet yoluyla eline geçiren prensle yardımcılarından oluşan çevresini belirtmektedir. Jacob Burckhardt, "yöneticilerle onların çevresine 'lo stato' denirdi ve bu sözcük sonraları bir bölgenin tüm varlığını içeren bir anlam edindi" der. Öyleyse,*

“devlet benim” diyen XIV. Louis, bunu söylerken, gerçekte, sandığından daha derin bir anlamda haklıydı.*

Devlet, oluşumu sırasında tümüyle, varlığının ilk aşamalarında ise özünde ve neredeyse tümüyle, zafer kazanmış bir insan grubunun, yendikleri üzerindeki egemenliğini bir düzene bağlamak ve kendini içten gelecek ayaklanmalarla dıştan gelecek saldırılara karşı güvenceye almak amacıyla, yendiği gruba zorla kabul ettirdiği bir toplumsal kurumdur. Bu egemenliğin sonul amacı, yenilenlerin yenenler tarafından ekonomik alanda sömürülmesinden başka bir şey değildir.

Tarihte bilinen hiçbir ilkel devlet başka bir biçimde doğmamıştır.¹ Güvenilir bir kaynakta bulunan tersinin yazılı olduğu durumlarda, ya kendi iç gelişmelerini tamamlamış iki ilkel devletin, daha karmaşık bir örgüt oluşturmak üzere birleşerek birbiriyle karıştığı bir durumdan söz ediliyordu; ya da yazılanlar, kendilerini kurda karşı korumak için bir ayıyı kral edinen koyunların masalının insanlara uyarlanmasındır. Ama bu ikinci durumda bile, söz konusu devletin biçimi ve içeriği kesinlikle, böyle bir ara dönem geçirmeyen ve doğrudan bir “kurt devleti” olara ortaya çıkan devletlerin biçiminin ve içeriğinin aynısıdır.

Okul yıllarında öğretildiği kadarıyla tarih bilgisi bile, bu genel savı kanıtlamaya yeter. Her yerde daha az savaşçı bir halkın sınırlarını çiğneyip geçen, oraya bir soylular sınıfı olarak yerleşen ve kendi devletlerini kuran vahşi insanların savaşçı kabileleriyle karşılaşıyoruz. Mezopotamya’da,

* İtaliye dizilen bu pasaj Almanca baskıda bulunup, İngilizce çeviride yer almamaktadır (ç.n.).

¹ “Tarihte işbölümünün ve tarım alanında farklılaşmanın ilk izlerinin, çalışmanın yükünün birinin üzerine düşerken, çalışmanın ürünlerine bir başkasının el koyduğu böyle bir ekonomik sömürüyle birlikte görülmediği tek halk gösterilemez; bir başka deyişle, işbölümünün bir grup insanın başka bir grubun buyruğu altına sokulmasıyla gelişmiş olmadığı bir topluluk gösterilemez.” – Rodbertus-Jagetzow, *Beleuchtung der sozialen Frage*, ikinci baskı, 1890, s. 124 (Dr. Isaac A. Hourwitch, *Immigration and Labor: The Economic Aspects of European Immigration to the United States*, Putham’s, N.Y., 1912 ile karşılaştırınız (İngilizce’ye çevirenin notu).

Babilliler, Amurrular, Asurlar, Araplar, Medler, Persler, Makedonyalılar, Partlar, Moğollar, Selçuklar, Tatarlar, Türkler biçiminde akınlar birbirini, devletler bir diğerini izler; Nil vadisinde Hiksoslar, Nobyeliler, Persler, Yunanlılar, Romalılar, Araplar, Türkler; Yunanistan’da, Dorların kurdukları devletler bunun tipik örnekleridir, İtalya’da, Romalılar, Ostrogotlar, Lombardlar, Franklar, Cermenler; İspanya’da Kartacalılar, Vizigotlar, Araplar; Galya’da Romalılar, Franklar, Burgondiyalılar, Normanlar; Britanya’da Saksonlar, Normanlar öteki örneklerdir. Hindistan’da savaşçı kabilelerin birbiri ardına gelen akınları, ülkeyi neredeyse Hind Okyanusu adalarına kadar bir sel gibi silip süpürdü. Çin’de de böyle oldu. Avrupa kolonilerinde de, nerede yerleşik bir insan topluluğu görülmüşse, orada, örneğin Güney Amerika’da ve Meksika’da aynı olguyla karşılaşıyoruz. Bu ögenin (yerleşikliğin) bulunmadığı, yok edilebilen ama boyunduruk altına alınamayan, oradan oraya dolanan avcılardan bulunduğu yerlerde, fatihler, uzak ülkelerden angaryada çalıştırılacak insan kitlelerini ithal etme yoluna başvurlar ve böylece köle ticareti ortaya çıkar.

Buna uymayan kuraldışı durum yalnızca yerleşik bir nüfusun eksikliğini köle getirerek gidermenin belli bir noktadan sonra yasaklandığı Avrupa kolonilerinde görülür. Bu kolonilerden biri olan Amerika Birleşik Devletleri, tarihin tanıdığı en güçlü devlet oluşumlarından biridir. Bu kuraldışı durum, sömürülecek ve durmaksızın çalıştırılacak insan kitlesinin ilkel devletlerden ya da sömürünün dayanılmaz boyutlara ulaştığı ama yer değiştirme özgürlüğünün sağlandığı gelişmenin ileri noktalarına ulaşmış devletlerden büyük göçler biçiminde *kendi kendini ithal etmesi* ile açıklanabilir. Bu durumda, yabancı ülkelerde “devlet” hastalığını kapmış kitlelerin uzaktaki bir hastalığı taşımasından söz edilebilir. Ama bu tür kolonilerde, ya ülkenin çok uzak oluşundan ve bunun sonucu olarak insanların ülkelerini bırakıp buraya gelmelerinin çok pahalı olmasından dolayı, ya da göçmen akımını sınırlayıcı düzenlemelere gidilmesi nedeniyle, göç

son derece az olursa devletin gelişmesinin sonul noktasının ne olduğunu daha kolay kavrayabiliriz. Bu, bizim zorunlu gördüğümüz, ancak bilimsel terminolojisini henüz geliştiremediğimiz bir sonul noktadır. Burada yine gelişmenin diyalektiği olarak niceliksel bir değişimin niteliksel bir değişikliğe dönüşmesi söz konusudur: Eski biçim, yeni bir içerik kazanır. Büyük bir insan kitlesinin birlikte yaşamalarını güce dayanan sıkı düzenlemelerle sağladığı kadarıyla, ortada bir “devlet” vardır; ama bu artık eski anlamıyla “devlet” değildir. Bir toplumsal grubun öteki üzerindeki siyasal egemenliğinin ve ekonomik sömürsünün bir aracı, bir “sınıf devleti” olmayıp, daha çok bir “toplum sözleşmesi” (varsayımı) ile bağdaştırılabilecek bir durumdur. Feodalliğe benzer bir biçimde yarı köle durumuna düşürülmüş Kanakaları sömürmeyi hâlâ sürdüren Queensland dışındaki Avustralya kolonilerinde bu aşamaya yaklaşıldığı, Yeni Zelanda’da ise hemen hemen ulaşıldığı söylenebilir.

Tarihinin bilinen devletlerinin kökeni ve özü ya da “devlet” sözcüğünün sosyolojik anlamı hakkında bir görüş birliği olmadığı sürece, bu en gelişmiş kamusal örgütlenmelere başka [devletten başka] bir ad bulmaya çalışmak boşuna olacaktır. Her türlü karşı çıkışlara karşın ve özellikle bulanık kavramlar kullanmaktan duyulan haz nedeniyle, bunlara “devlet” denmesi sürüp gidecektir. Bununla birlikte yaptığımız çalışmanın amaçları bakımından yeni bir kavramın, farklı bir özel kaldıracın kullanılmasını önereceğiz ve bu yeni sürecin doğurduğu sonuca [siyasal düzene] bundan böyle “özgür vatandaşlık düzeni”^{*} diyeceğiz.

* Almanca metinde “*Freibürgerschaft*” İngilizce çeviride “*freemen's citizenship*” olan bu kavram, sözcük sözcük çevrildiğinde, “özgürlerin vatandaşlığı” ile karşılanabilirse de, yazarın kafasında kurduğu geleceğin toplum biçimini göz önüne alarak, “özgür vatandaşlık toplumu” ya da “özgür vatandaşlık düzeni” olarak çevirmeyi düşündük. Birinci karşılık daha uygun görünmekle birlikte yazarın “devlet” ile “toplumu”u karşıt kavramlar olarak görmesine karşın, geleceğin söz konusu toplumunda, o ya da bu biçimde bir devletin bulunup bulunmayacağı hakkında (belki yazarın kendisinin de bu konuda kesin bir karara varamamış olmasından kaynaklanan) kesin bir ipucu bulamadığımız için, “özgür vatandaşlık toplumu” yerine, “devlet” ve “toplum” arası bir anlam

Geçmişin ve günümüzün devletlerinin özetle gözden geçirildiği bu bölümü, yer sorunu olmasaydı, haksız olarak “Dünya Tarihi” denilen bilim dalının ele almadığı devletler hakkında budunbilimin (etnolojinin) sağladığı verilerin de incelenmesi ile tamamlamak gerekecekti. Bu alanda da ortaya attığımız genel kuralın geçerli olduğuna ilişkin güvence vermekle yetiniyoruz. İster Malaya takımadalarında, isterse “büyük sosyolojik laboratuvar Afrika”da olsun, bu gezegen üstünde kabilelerin gelişmesinin ileri bir aşamaya ulaştığı her yerde, devlet, bir insan gurubunun bir diğerini boyunduruk altına almasından doğmuştur. Devletin ortaya çıkışının varlık nedeni de, yeterli nedeni, de, bu boyun eğdirilenlerin ekonomik olarak sömürülmesidir; bu, bugün de böyledir.

Buraya kadar yaptığımız “hızla göz gezdirme”, kitabın temel savının kanıtlanmasından öteye geçmekte ve devletin insanlık için acılarla dolu çağlar boyunca gelişmesini keskin ana çizgileriyle izlememize de olanak vermektedir. Bunu, devletin gelişimini fetih üzerine kurulan ilkel devletten alıp, “özgür vatandaşlık düzeni” ne kadar getirerek yapacağız. Bu ana düşüncemizi herkesten çok, yürekli yaşamını, kendi seçtiği yürekli bir ölümle taçlandıran Graz Üniversitesi’nden kamu hukukçusu ve sosyolog Ludwig Gumplowicz’e borçluyuz.

taşıyan “düzen” sözcüğünü yeğleyerek, “özgür vatandaşlık düzeni” olarak çevirmekte karar kıldık.